

Nogaylarda Düğün Gelenekleri

Mehmet ALPARGU*

Özet

Nogaylar 16-17. yüzyıllarda Rusya, Osmanlı ve İran'daki Safevi Devletleri üçgeninde siyasi tarih bakımından önemli rol oynamış bir Türk topluluğudur. Bu topluluğun ikiye ayrılmasından sonraki zamanlarda çeşitli sıkıntılara uğrayan Nogaylar varlıklarını korumayı başarmışlar ve adetlerinde Türk kültürünün özellikle bozkır hayatına ait olan unsurlarını çok büyük ölçüde muhafaza etmişlerdir. Düğün törenleri de bu kültürün içinde önemli yer tutan unsurlar içinde bulunmaktadır. Bunun yanında Kuban Nogaylarının bazı geleneklerinin diğer Kafkas kavimlerinin geleneklerinden de etkilendiğini anlaşılmaktadır.

Ele alınan bilgiler 19. ve 20. yüzyılın başında Nogaylar arasında cari olan bilgiler olup bu adetlerin zamanımıza kadar gelen süreç içinde bazı değişikliklere uğramış olması da tabidir. Nogayların yaşadıkları yerlerin aynı bölge olmaması ve dağınık bir biçimde yaşamakta olmalarından dolayı kendi içinde de adet yönünden farklılıklara da rastlanabilmektedir. Bu yazıda bütüncül bir şekilde bu adetlere bakılmış, çok ihtiyaç duyulmadığı hallerde bu farklılıklar ön plana çıkartılmamıştır.

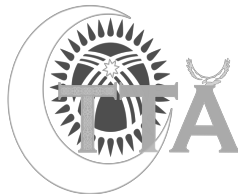
Anahtar Kelimeler: *Nogaylar, Düğün, Kalim, Damat, Gelin.*

Wedding Traditions in Nogai

Nogays is a Turkish community which has played important role with respect to political history in triangle of Russian, Ottoman, Persian in

---

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, alpargu@sakarya.edu.tr. (Makale gönderim tarihi: 10.03.2019; Makale kabul tarihi: 12.04.2019)

sixteenth and seventeenth century. The Nogays were divided into two. Afterwards, they, who suffered from various troubles, managed to protect their existence. In their traditions, they kept the elements of Turkish culture especially belonging to the steppe life. In addition, some traditions of the Kuban Nogai were influenced by the traditions of other Caucasian tribes.

The traditions mentioned in the study was valid among the Nogais at the beginning of the 19th and 20th centuries. These customs naturally have undergone some changes in the historical process. Habitats of Nogays are scattered and their customs differ in themselves. In this article, these customs have been examined in a holistic way and these differences have not been brought to the fore when not needed much.

Keywords: *Nogays, Wedding, Kalim, Groom, Bride.*

Bugün nüfus olarak en yoğun şekilde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan bölgelerinde yaşayan ve bir Türk topluluğu olan Nogayların bir bölümü, tarihsel süreç içinde İdil ve Yayık ırmakları arasındaki yurtlarını 16. Yüzyılın ikinci yarısında terk ederek bu iki yöreye yerleşmişlerdir. Bu bölgelerin dışında da Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Macaristan, Litvanya, Kazakistan, Kırgızistan ve Ukrayna'da varlıklarını sürdüren Nogayların tümüne ait resmi kayıtlara dayanarak toplam bir sayı vermek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte 2010 nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'ndaki mevcut sayılarının 103000 olduğu ifade edilmektedir¹.

Buldukları coğrafyadaki kültür dairesi içinde etkileşimde buldukları topluluklar var ise de Nogaylar Türk kültür dairesi içinde hem varlıklarını hem de kültür özelliklerini korumuş olup özellikle Bozkır Nogaylarında eski Türk adetlerinin bazı alanlarda çok iyi bir biçimde yaşatıldığı da görülmektedir. Bu durumun kendisini en fazla gösterdiği

---

¹ Mehmet Alpagu, *Nogaylar*, İstanbul, 2007, s.5. Dilek Ergönerç Akbaba, "Nogay Türklerine Genel Bir Bakış", *Yeni Türkiye*, sayı: 80, s. 313.

sahalardan biri de sosyal yapı ve bu yapı içindeki aile kurumudur. Biz bu yazımızda ailenin kuruluşunu sağlayan evliliğin kuruluş aşamasındaki önemli bir unsura Nogaylardaki düğün törenine bakacağız.

1. Kız Seçimi ve Kız İsteme

Nogaylarda evlenme egzogamiye (dışardan evlenme adetine) dayanmaktadır. Nogayları ziyaret etmiş olan Xavier Hommaire de Hell bu noktaya vurgu da bulunmakta olup bir başka seyyah Tavernier de bu düşünceyi desteklemektedir². Nogaylardaki bir anlayışa göre istenecek kızın damat ile aralarındaki akrabalık bağı yedi kuşak ötesi olmalıdır.

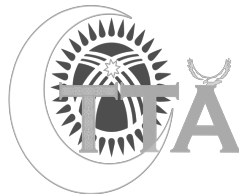
Oğlunu evlendirmeye karar veren aile reisi, alınacak gelin konusunda danışmak ve bir karar vermek için aile meclisini toplamaktaydı. Bu toplantıya damat adayı alınmamakta olup fikri de sorulmamaktaydı. Gelin seçiminde oldukça titiz davranılırdı. Gelin adayının ailesinin sosyal ve maddi bakımdan damat ailesine uygun olması gerekmekte olup eğer bu konuda bir problem yoksa, daha sonra kızın diğer özellikleri incelenirdi. Kızın güzel olması, sağlığı, tavırları, dikiş-nakiş bilmesi gibi hususlara da dikkat edilirdi.

Karar alındıktan sonra, 3-5 kişiden oluşan bir dünür heyeti belirlenirdi. Dünür heyeti, adetleri bilen, saygı duyulan yaşlı kişiler ile akrabalarından oluşmakta olup bazı kereler de bu heyete baba da dahil olmaktaydı³. Kadın genellikle bu heyete katılamıyordu. Aracı heyet genellikle perşembe veya cuma günleri sabah saatlerinde kız evine gitmeye çalışılırdı⁴. Kızın ailesi bu evliliğe razı olsa bile yakın akraba grubundan izin almadıkça böyle bir hususta olumlu kararını bildirmezdi.

² Xavier Hommaire de Hell, *Travels in the Steppes of the Caspian Sea, the Criema, the Caucasus*, Londra 1847, s. 275'den naklen, Alpargu, *Nogaylar*, s. 177. Jean-Baptise Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, çev: Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2006, s. 324'den naklen, Alpargu, *Nogaylar*, s. 177.

³ I. Kalmikov, R. Kereitov, M. Sikaliev, *Nogaytsı: Istoriko-Etnograficeskii Oçerk*, Çerkezsk 1988, s. 166.

⁴ Çerkesova Ayna, Adjiislamovna, *Muzıka Ustnoy Traditsii Nogaytsev Severnogo Kavkaza Etniceskiy i Territorialny Aspekti*, Yüksek Lisans Tezi, Rostov 2018, s. 59.

Bu durumda kız isteyenler ağırlanır ve gönderilirdi. 7-10 gün sonra ikinci bir defa kız evine ziyarette bulunulur; ama geleneğe göre gidenler yine olumlu bir cevapla evlerine dönemezlerdi. Bir hafta sonra kız evine gidenler bu sefer olumlu ya da olumsuz bir cevap alırlardı. Eğer kızın ailesi evlenme teklifini reddederse, bu olumsuz cevabı akrabalarından danıştıkları bir aile büyüğünün rızası olmadığı şeklindeki bir hususa dayandırılırdı⁵. Eğer olumlu bir sonuç alınmışsa, başlığın (kalim) tutarı konusunda kız tarafı fikrini açıklar ve böylece gençler nişanlanmış duruma gelmiş olurlardı. Kalim tüm ailenin ortaklaşa olarak oluşturdukları maddi bir kaynaktı. Bu mükellefiyeti ailenin bireyleri üstlerine düşen ölçüde yerine getiriyorlardı. Kalimin ne kadar olduğu konusunda Hommaire de Hell bazı bilgiler vermektedir. O, gezdiği yörelerde iyi bir aileden gelen, güzel bir genç kız için 400-500 ruble ödendiğini, bunun yanında bir çift inek ile diğer hayvanlardan da verildiğini, genç dul kadınlar için verilen başlığın daha az olduğunu ve evlenecek yaşlı kadınlar bakımından herhangi bir kalimin talep edilmediğini belirtmektedir; ayrıca Nogayların bazı topluluklardan alınan kızlar için daha az kalim ödendiği için fakirlerin bu yola gittikleri de anlaşılmaktadır⁶.

Nogaylarda kızın kaçması veya kaçırılması gibi olaylara da rastlanmaktadır. Bunda kızı kaçırın damat adayı kızı kendi evine değil başkasının evine daha doğru bir deyimle başka köye götürürdü. Bu olayın üstünden bir gün geçmişse artık kız ailesinin yanına geri dönemezdi. Kaçırılan kızın gittiği yerin beyi gençleri korumakla mükellefti. Araya giren düşmanlığın yatışmasını köylerdeki ihtiyarlar sağlardı. Kız tarafı önce mevcut duruma rıza göstermez ise de aracılardan araya girdiğini ve onları kıramayacaklarını belirterek baş eğmek zorunda kalırlardı. Bununla birlikte bazı kereler bu durum kan dökülmesine bilahare kan davasına kadar gidecek sürecin başlamasına neden olurdu. Başlık bu çerçevede de mutlaka ödenirdi. Ancak bu durumda başlık

⁵ S. Ş. Gacueva, *Oçerki İstorii Semi i Braka u Nogaytsev XIX-Naçale* XXV, Moskova 1979, s. 74-75.

⁶ Hommaire de Hell, *Travels in the Steppes of ...*, s. 275'den naklen, Alpargu, *Nogaylar*, s. 278.

miktarı farklılık gösterirdi. Eğer kaçırılan kızın artı özellikleri var ise ikili başlık istenmekte, kız kendi isteğiyle kaçmışsa başlık miktarında indirimde gidilmektedir⁷.

2. Düğün Hazırlıkları

Başlığın ödenmesi düğün hazırlıklarının önemli bir safhasını teşkil etmektedir. Kalım bu aşamada gelin tarafına gönderilir, ayrıca geline de ipek kumaştan bir şal hediye edilir, bunun ucuna armağan olarak para da eklenirdi. Bu miktar başlık parasından sayılmazdı. Gelin adayının ebeveyni de güvey tarafına hediyeler verirdi ki, bu adete halk arasında “şeytan otes” (şeytan araya girmesin) adeti denirdi. Kız tarafına verilecek başlık kapsamına giren sığır veya diğer hayvanları almaya gelen temsilciler de erkek tarafınca törenle karşılanırdı⁸. Bu süreç ile düğün arasındaki süre altı ayı bulabilirdi⁹.

Başlık alınmasını takip eden devrede gelin evinde çeyiz hazırlıklarına başlanır, yatak, yorgan, halı ve kilimler çeyiz içinde yer alırdı. Anadolu’da da sık rastlanan çeyiz sergileme töreni burada da çeyiz gösterme şeklinde bir törenle herkesin görmesine sunulurdu. Gelin için gelinlik hazırlanmasıyla birlikte gelin artık genç kızken örttüğü kızıl renkli örtüyü değiştirir, bunun yerine evli olduğunu gösteren beyaz bir elbise giydiği gibi yine beyaz bir örtü de takardı. Damadın giydiği kıyafette ise en önemli değişiklik onun takkesi olmaktaydı. Rakşın denen bu takke üstüne altın motifler işlenirdi. Ayrıca erkek kıyafetinin üstüne demir ya da ağaç levhacıklar takılır ki, bu işlemin İslamiyet’ten önceki devreye ait bir işlem olduğu da bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Yine de damat en iyi kıyafetlerini giymeye özen gösterirdi. Bazı fakir damatlar iyi bir elbise temini için arkadaşlarından ödünç almak zorunda

⁷ Gacueva, *Oçerki İstorii Semi i Braka ...*, s. 101-102.

⁸ Gacueva, *Oçerki İstorii Semi i Braka ...*, s. 75-76.

⁹ Adjiislamovna, *Muzika Ustnoy Traditsii Nogaytsev ...*, s. 58.

kalırlardı.¹⁰ Konuklara ikram edilmek üzere tay, büyükbaş hayvan kesilir, kımız ve boza gibi içkiler de hazırlanırdı.

3. Nikah ve Dügün Töreni

Nikah töreni Bozkır Nogaylarında gelin evinde yapılırdı. Damadın babası birkaç güvenilir kişiyi eve çağırır, bir din adamı ile kızın evine gidilirdi. Burada nikah akti gerçekleştirilir ve dualar okunurdu. Hocaya düğünün bundan sonraki aşamalarında fazla rastlanmamaktadır. Düğüne davetli olanları çağırarak üzere erkek tarafından bir delikanlı gönderilir, kadınlarda ise yakın bir akraba bu iş için görevlendirilir, kötü huylu kimselerin düğünlere katılmasına da engel olunurdu. Gelin olacak kız düğünden önce bütün akrabalarını ziyaret eder ve o akrabalar da gelin adayına çeşitli hediyeler verirlerdi.

Düğüne gelen konuklar, kızın ailesini “sevinciniz uzun olsun” diyerek tebrik ederlerdi. Kadınlar ve erkekler ayrı çadırlarda misafir edilir ve düğün esnasında da Kuban Nogayları istisna olmak üzere ayrı olarak eğlenilirdi. Herkes bu çadırlarda kıdemine göre oturmakta ve düğünün organizasyonu ile de bir kişi ilgilenmekteydi. Yaşlı davetliler, düğün için çağırılmış olan halk ozanlarının söyledikleri kahramanlık destanlarını ve eski halk şarkılarını dinledikleri gibi, gençlerden de bu faaliyete katılanlar da oluyordu. Bu faaliyette dombra ve kopuz çalınmakta idi.¹¹ Halk oyunları da coşkulu bir biçimde oynanırdı. Kuban Nogayları akordeon ile dans etmekteydiler.

Düğünde binicilik, atıcılık, güreş yarışmaları da gerçekleştiriliyordu. Bu yarışlar sırasında hakkaniyete dayalı bir yarışma olmasına özen gösterilir, kural ihlallerine hemen müdahale edilirdi. Düğün sonunda düğüne katılanlar, akrabaları ve ebeveynler eşliğinde artık kalacağı damadın evine doğru yola çıkardı. Burada kızın ağlaması gelenektendi. Kızına eşlik eden anne ve baba, ona, “Allah yeni yerinde seni mutlu bir

¹⁰ R. Kereytov, *Nogaytsı Osobennosti Etničeskoj Istorii i Bitovoy Kulturi Monografiya*, Stavropol 2009, s. 313.

¹¹ M. B. Gimbatova, *Kultura Povedeniya i Etiket Nogaytsev V Semeynom i ObsestvenomBiytu (XIX Naçalo XX veka)*, Mahaçkale 2017, s. 126-128.

şekilde yaşatsın; orada yaşlanana kadar yaşa, kayınpederin ve kayınvalideni kendi anan ve baban gibi gör; asla geri dönme; Allah seni korusun.” demektedir. Bunun dışında söylenen mani ve şarkılarda da erkek evine yönelik özellikle kızın yeni hayatına alışmasını kolaylaştıracak bir takım tavsiyelerde de bulunulurdu. Bu noktada geline darlık çektirecek şeylerden kaçınılması, kızın baba eviyle olan münasebetlerinin kesilmemesi ile ilgili hususlara vurgu yapılmakta olup bu noktada Nogay toplumunda olumlu bir hassasiyetin bulunduğu da belirtmekte yarar bulunmaktadır¹².

4. Gelinin Damat Evine Getirilmesi

Gelinin damadın evine gelmesi sırasındaki törensel olaya “tav koşe” denilmektedir. Geline bu yolculukta yenge yani büyük erkek kardeşin karısı eşlik etmektedir. Yol, genç çocuklar ve bazı atlılar tarafından kesilmekte olup ülkemizdeki bazı düğünlerde olduğu gibi bahşiş karşılığında yol açılmaktaydı¹³.

Damat gelinin getirildiği gece yakın arkadaşlarının refakatinde gizlice gelinin yanına getirilir. Yenge bu sırada orın salar isimli bir hediye alır. Gelinin kız çıkmaması halinde ertesi gün baba evine iade edilir, bu o aile açısından büyük bir ayıp addedilirdi.

Yüz görümlüğü töreni ise gelinin gelişinin ertesi günü bazı kereler ise sekiz-on gün sonra yapılırdı. Bugünde hazırlıklar yapılır, yemekler hazırlanır, eğlence düzenlenirdi. Anadolu’da olduğu gibi Nogaylarda da evin ya da yurtun üzerinde bayrak dalgalanırdı. Bu sırada kıyit ya da sıy denen hediyeler de dağıtılmakta olup bu dağıtım işini gelinle birlikte gelen kız tarafının akrabaları olan yengeler gerçekleştirmektedir. Yengeler büyük hürmet görmekte, çok güzel yiyeceklerle ağırlandı ve kendilerine hediyeler sunulmaktadır. Bu sırada erkek tarafının ebeveynleri Anadolu’da da gelenek olan süt hakkı adeti ile ilgili olarak hediyelerini takdim ederlerdi¹⁴.

¹² Gimbatova, *Kultura Povedeniya i Etiket ...*, s. 129-133.

¹³ Kereytov, *Nogaytsı Osobennosti Etničeskoy ...*, s. 321.

¹⁴ Kalmikov, Kereitov, Skaliev, *Nogaytsı: Istoriko-Etnografičeskii ...*, s. 168.

Gelin bir elinden tutularak, damadın yaşlı akrabalarının, büyüklerin oturduğu odaya getirilir, ilahiler söylenirdi. Gelinin yüzü örtülü olup küçük bir erkek çocuk gelinin yüzünü açmakta, geline bal yedirilmektedir. Damadın annesi de yüz örtüsü açıldığı sırada kocayınca kadar bu evde kalsın diyerek gelinin ayağına basardı.

Evli olan çift kendilerine ayrılmış bir mekânda kalmakta olup ailenin diğer fertlerinin bu mekâna girmeleri yasaktı. Gelinin kaynana ve kaynatası ile görüşme ve konuşmasında sınırlamalar mevcuttu. Ancak kaynana belli bir süre sonunda ev işleri dolayısıyla gelinle konuşması gerektiği için ona hediyeler vererek, kendisiyle konuşmasına izin vermekteydi. Gelin, kaynana ve kaynatasına isimleriyle asla hitap edemezdi, hatta genç kadının özellikle kocasının küçük erkek akrabalarına dahi isimleriyle hitap etmemesi gerekmekteydi Erkek çocuklara mirzam, savle (ışık), kişkey yas (küçük çocuk); kız çocuklara ise aruv kız (şirin kız), erkem (edalım, nazlım), şikerim (tatlım) gibi kelimelerle hitap ederlerdi. Geline uygulanan bu kaçınma adetine genç koca da uymakta, karısının ebeveynine bir süre görünmemekteydi¹⁵. Dügünden bir iki ay geçince gelin törenle su almaya gönderilirdi. Bu gelini yeni ailesine alıştırmak amacıyla yapılan törenlerin sonucusuydu.

Kaynakça

ADJİİSLAMOVNA, Çerkesova Ayna, *Muzıka Ustnoy Traditsii Nogaytsev Severnogo Kavkaza Etničeskiy i Territorialny Aspekti*, Yüksek Lisans Tezi, Rostov 2018.

AKBABA, Dilek Ergönenç, "Nogay Türklerine Genel Bir Bakış", *Yeni Türkiye*, Sayı: 80.

ALPARGU, Mehmet, *Nogaylar*, İstanbul 2007.

GACİEVA, S. Ş., Oçerki İstorii Semi i Braka u Nogaytsev XIX-Naçale XXV, Moskova 1979.

¹⁵ Kalmıkov, Kereitov, Skaliev, *Nogaytsı: İstoriko-Etnografiçeskiı ..., s. 169.*

GİMBATOVA, M.B., *Kultura Povedeniya i Etiket Nogaytsev V Semeynom i ObsestvenomBiytu (XIX Naçalo XX veka)*, Mahaçkale 2017.

HELL, Xavier Hommaire de *Travels in the Steppes of the Caspian Sea, the Criema, the Caucasus*, Londra 1847.

KALMIKOV, I., KEREİTOV, R., SIKALİEV, M., *Nogaytsı: Istoriko-Etnografiçeskii Oçerk*, Çerkezsok 1988.

KEREYTOV, R., *Nogaytsı Osobennosti Etniçeskoy Istorii i Bitovoy Kulturi Monografiya*, Stavropol 2009.

TAVERNİER, Jean-Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi*, çev: Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2006.

